

РОСІЯ/УКРАЇНА:

10 РОКІВ ОКУПАЦІЇ КРИМУ

ПРИГНІЧЕННЯ РОСІЄЮ УКРАЇНСЬКОЇ ТА
КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ У КРИМУ
МАЄ НА МЕТІ ЗМІНУ НАЦІОНАЛЬНОГО РІЗНОМАНІТТЯ
ПІВОСТРОВА

БРИФІНГ-ДОСЛІДЖЕННЯ

AMNESTY
INTERNATIONAL

ЗМІСТ

<u>Вступ</u>	<u>3</u>
<u>Методологія</u>	<u>4</u>
<u>Передумови</u>	<u>4</u>
<u>Демографічна ситуація</u>	<u>5</u>
<u>Освіта, культурна ідентичність та мова</u>	<u>7</u>
<u>РЕЛІГІЯ</u>	<u>9</u>
<u>ЗМІ</u>	<u>11</u>
<u>ВИСНОВОК</u>	<u>16</u>
<u>Рекомендації</u>	<u>17</u>

*Російські військові без знаків розрізнення контролюють будівлю кримського парламенту 1 березня 2014 року, Сімферополь, Україна
© (Sean Gallup/Getty Images)*

Протягом десяти років окупації Росія намагалася видозмінити демографічний склад Криму. Вона також пригнічувала українську та кримськотатарську національні ідентичності, накладаючи обмеження на освіту, релігію, ЗМІ, представницькі інституції, судочинну систему та культурні святкування. Росія повинна негайно припинити будь-які порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини на всіх територіях України під її окупацією.

«У Росії цілковита покора є обов'язковою умовою. Ми єдині, хто не демонструє цього владі. Вони не хочуть, щоб ми їх любили, вони хочуть, щоб ми їх боялися».

Кримськотатарський активіст Ільмі Умеров в інтерв'ю з Amnesty International, 28 вересня 2016 року

ВСТУП

Відколи Росія окупувала та незаконно анексувала Крим у 2014 році, вона намагалася змінити етнічний склад півострова, пригнічуючи неросійські національні ідентичності, зокрема, через обмеження освіти українською та кримськотатарською мовами, переслідування релігійних меншин, придушення медіа та культури, а також підточення представницьких інституцій та зловживання системою кримінального судочинства.

Відсоток населення Криму, яке ідентифікує себе з українським чи кримськотатарським народами, суттєво знизився. Мешканці й мешканки Криму змушені брати російські паспорти, інакше вони можуть потерпати від утисків прав людини, відмов у доступі до базових послуг та навіть ризику депортації. Тим часом наявні докази свідчать, що Росія переміщувала власне населення до Криму, що є порушенням міжнародного права. Росія зосередила увагу на кримській молоді, заповнюючи шкільну освіту пропагандою, яка виправдовує її війну та ставить під сумнів спадок кримськотатарського населення як корінного народу. Водночас де-факто влада майже повністю викоринила викладання українською мовою.

Станом на 2024 рік, унаслідок тривалих переслідувань із боку де-факто влади Православна церква України фактично більше не функціонує в Криму, – таким чином було ліквідовано один із останніх залишків української ідентичності на півострові. Інші релігійні меншини, як-от мусульмани й Свідки Єгови, зіштовхуються з дискримінацією та переслідуваннями, що зрештою призводить до відкриття кримінальних справ проти них та ув'язнення суто за те, що вони сповідують свою віру.

Плюралізм та незалежність, що були характерними для медійного середовища Криму до 2014 року, залишилися в минулому. «Влада» придушила будь-які голоси незгодних – зокрема, українсько- та кримськотатарськомовних, – що транслювались у пресі, на радіо чи онлайн, часто заміщуючи їх російськомовними медіа, що дотримуються офіційних вказівок. Населення Криму відрізане від українських ЗМІ, а де-факто влада вживає драконівських заходів для залякування і придушення незалежних журналістів і журналісток.

Як частина України Крим мав певну автономію — на знак визнання його унікальної історії та демографічного складу. Однак заборона Меджлісу кримськотатарського народу (кримськотатарського представницького органу) 2016 року знаменувала характерні для російської окупації утиски проти ідеї колективного представництва та культурної автономії. Незалежність судочинства опинилася під загрозою, а з нею – і права на свободу слова, мирних зібрань і асоціацій.

Культурні святкування суворо контролюються — для будь-якого громадського зібрання необхідне попереднє узгодження, навіть якщо це покладання вінка до статуї українського поета. Українські книжки прибрали з бібліотек, а будь-яке публічне вираження прихильності до України може бути жорстко покаране.

За десять років окупації Росія зробила все, що було їй до снаги, аби делегітимізувати суверенітет України над Кримом. Вочевидь, Росія бере таку політику за зразок для своїх планів щодо інших окупованих територій України.

МЕТОДОЛОГІЯ

Ця публікація об'єднує в собі десять років роботи Amnesty International по Криму, зокрема дані з польових досліджень на півострові, коли туди ще було можливо потрапити, інформацію від ключових інформаторів та інформаторок Amnesty International, а також попередні інтерв'ю з правозахисниками і правозахисницями, активістами й активістками, юристами і юристками, рідними в'язнів совісті та іншими ключовими персоналіями. У ній також проаналізовано публікації ключових міжнародних правозахисних органів та експертного середовища, як-от Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Комісара Ради Європи з прав людини. Доробки кримських та українських правозахисних організацій, як-от Кримська правозахисна група та Регіональний центр прав людини, також зробили важливий внесок у цю публікацію.

ПЕРЕДУМОВИ

18 березня 2014 року, після військової окупації та політичного перевороту на півострові, Росія незаконно анексувала Крим. Протягом тижнів, що передували анексії, у Криму відбувалися сутички між прибічниками й прибічницями нового українського уряду та проросійськими протестувальниками і протестувальницями — зокрема, унаслідок демонстрації обох протиборчих натовпів двоє людей загинуло, а понад 30 було поранено.¹ 27 лютого російські військові без знаків розрізнення захопили ключові адміністративні будівлі, включно з парламентом Криму, який обрав нового голову того ж дня. Тоді всупереч Конституції України де-факто влада призначила «референдум» про входження Криму в склад Російської Федерації на 16 березня. Із оприлюднених результатів «референдуму» випливало, що абсолютна більшість голосів було «за» входження, тож 18 березня Росія формально завершила свою анексію півострова.²

27 березня Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй переважною більшістю голосів затвердила резолюцію, у якій зазначалося, що «референдум... не є дійсним та не може створювати підстав для будь-якої зміни статусу» Криму.³ У другій резолюції, затвердженій 19 грудня 2016 року, Крим згадується як «тимчасово окупований» Російською Федерацією.⁴

Чинна законодавча база для оцінки дій Росії в Криму включає як міжнародне право прав людини (МППЛ), так і міжнародне гуманітарне право (МГП), яке також іноді називають правом збройних конфліктів. Росія одразу ж порушила свої зобов'язання за МГП, повністю запровадивши в Криму власну правову систему.⁵ За останні десять років Росія багаторазово й грубо порушувала МГП — деякі з її дій можуть дорівнювати воєнним злочинам.

¹ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», EUR 50/1129/2015, 18 березня 2015 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/1129/2015/en/>, стор. 5

² Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», EUR 50/1129/2015, 18 березня 2015 року, (посилання вже вказувалося), стор. 5

³ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262, Територіальна цілісність України, затверджена 27 березня 2014 року, <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F68%2F262&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁴ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 71/205, Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), затверджена 19 грудня 2016 року, <https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F71%2F205&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False>

⁵ Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська конвенція), 1949, Стаття 64

Росія є державою-учасницею численних міжнародних правозахисних угод, дотичних до її дій у Криму, які вона послідовно порушувала протягом десяти років окупації. Наприклад, як Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права, так і Конвенція про права дитини містять положення про обов'язок поважати, захищати та сприяти повноцінній реалізації права на освіту, не порушувати це право, ідеологічно обробляючи школярів та школярок пропагандою.⁶ Від початку незаконної анексії російська влада відмовляла міжнародним і регіональним правозахисним механізмам у доступі до півострова. Одними з перших відмовили в доступі Верховному комісару ОБСЄ у справах національних меншин та Спеціальному доповідачу ООН з питань меншин.⁷ Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, наділена мандатом Генеральної Асамблеї стежити за ситуацією з правами людини на всій на території України, включно з Кримом, ніколи не отримувала від окупаційної влади доступу до півострова.

Систематичні утиски людей із неросійськими національними ідентичностями в Криму супроводжувалися погрозами насильства та його застосуванням, залякуваннями, насильницькими зникненнями, вбивствами, безпідставними затриманнями й судовими звинуваченнями, протиправними процесами в російських військових судах, незаконним переміщенням затриманих і ув'язнених до Росії та придушенням усіх незгодних, а також переслідуванням адвокатів та адвокаток, які представляли їхні інтереси. За останні десять років Amnesty International висвітлювала справи багатьох осіб, яких покарала за реалізацію своїх прав людини. Ці справи включають лідерів та лідерок кримськотатарської спільноти, громадських активістів та активісток, правозахисниць і правозахисників, блогерів і блогерок, журналістів і журналісток, серед яких Ахтем Чийгоз, Емір-Усеїн Куку, Сервер Мустафаєв, Наріман Джелаял, Ірина Данилович, Микола Семена й безліч інших. Amnesty International закликає негайно звільнити всіх затриманих та засуджених за безпідставними, політично вмотивованими звинуваченнями, провести повне та прозоре розслідування всіх справ щодо вбивств і насильницьких зникнень, які сталися в Криму від початку незаконної анексії.

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ

«Примусова зміна демографічного складу на окупованій території, відповідно до Женевської конвенції 1949 року, належить до розряду воєнних злочинів. Тому дані, скільки вони (окупаційна влада – ред.) завезли, ретельно приховуються».

Мустафа Джемілев, український парламентар і колишній голова Меджлису кримськотатарського народу, в інтерв'ю з «Укрінформом» 2018 року⁸

Згідно з проведеним Україною 2001 року переписом населення, на півострові мешкало 2401209 осіб, які представляли 125 етнічностей: етнічно російське населення становило

⁶ Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ICESCR), Стаття 13; Конвенція про права дитини, Статті 28-29

⁷ Amnesty International, «Україна: Крим: Різке погіршення ситуації з правами людини у зоні, закритій від міжнародного спостереження», 17 березня 2017 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5886/2017/en/>, стор. 1

⁸ Радіо Свобода, «Мінлива лояльність: Москву звинувачують у зміні демографії окупованого Криму», 31 травня 2018 року, <https://www.rferl.org/a/russia-accused-of-reshaping-annexed-crimea-demographics-ukraine/29262130.html>

найбільшу групу — 60%, далі — етнічно українське (24%) та кримськотатарське (12%) населення.⁹ Після анексії Криму 2014 року російська влада у вересні того ж року провела перепис населення, не визнаний урядом України. У ньому було зафіксовано загальне скорочення населення, проте також пропорційно збільшився відсоток етнічно російського населення – до 65%, а частка етнічно українського та кримськотатарського спала до 15% та 10% відповідно.

Хоча багато українців та українок дійсно полишили півострів після російської окупації, 2017 року Державна служба України з надзвичайних ситуацій оцінила їхню кількість у приблизно 20000. За оцінкою українських НУО, верхня межа значно вища — у межах 50000-60000 осіб.¹⁰ Навіть ці більш високі оцінки не могли би повною мірою пояснити зазначені російською владою цифри, пов'язані зі скороченням етнічно українського населення в Криму. Невідповідність у підрахунках можна пояснити тим, що російська влада свідомо недооцінювала масштаб етнічно українського населення в Криму; тим, що етнічні українці та українки нині обирають ідентифікувати себе як росіян(к)и чи вимушені так робити — або ж поєднання кількох факторів.

2014 року, згідно з російською політикою внаслідок незаконної анексії, усі постійні мешканці та мешканки Криму примусово визнавалися російськими громадянами та громадянками — хіба що вони офіційно протягом першого місяця анексії відмовлялися від нього, — і російська влада масово видавала їм російські паспорти. Перед тими, хто відмовлявся від російського громадянства, поставали юридичні обмеження, що застосовуються до всіх іноземних громадян і громадян у Росії, від яких вимагають законного дозволу на перебування. Після повномасштабного вторгнення 2022 року Росія затвердила постанову, за якою мешканцям і мешканкам Криму та інших окупованих нею територій України пропонувалося «прискорене» громадянство. Запровадження спрощеної процедури подання заяви на отримання російського громадянства в Криму призвело до того, що громадянство там отримало 57377 осіб — на 492% більше ніж 2021 року.¹¹ Цю постанову описували як «широкомасштабну програму з натуралізації», спрямовану на легітимізацію незаконної анексії та позбавлення України юрисдикції.¹²

Ті в Криму, хто не має російського громадянства, позбавлені численних економічних, соціальних, культурних, політичних та громадянських прав.¹³ Окрім того, громадяни та громадянки України, визнані де-факто владою «іноземцями та іноземками», мають право «легально» залишатися в Криму лише 90 днів протягом 180-денного періоду та можуть отримати «постанову про виселення» — тобто їх насильно перемістять на підконтрольні українському урядові території. За даними Організації Об'єднаних Націй, лише 2022 року було видано 341 таку постанову. Незаконна депортація чи насильницьке переміщення осіб, що знаходяться під захистом Женевських конвенцій, становлять воєнний злочин.¹⁴

Як було зазначено вище, дійсну кількість етнічно українського населення, яке наразі мешкає в Криму, важко встановити, оскільки для цього довелося б покладатися на неоднозначні статистичні дані Росії, окрім того, слід враховувати російську програму з

⁹ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf, пп. 46 та наступні

¹⁰ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), пп. 49, 51-2

¹¹ Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй, «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна», Документ ООН A/HRC/53/64, 26 травня 2023 року, <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5364-situation-human-rights-temporarily-occupied-autonomous-republic>, п. 38

¹² *Opinio Juris*, «Закон про російське громадянство в Україні та міжнародне право», 6 жовтня 2022 року, <https://opiniojuris.org/2022/10/06/the-russian-citizenship-law-in-ukraine-and-international-law/>

¹³ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 62

¹⁴ Четверта Женевська конвенція, 1949 рік, Стаття 147, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>

примусової натуралізації. Однак наявні численні докази того, що після 2014 року з Росії до Криму переїхала суттєва кількість російських громадян і громадянок. У проміжку з 2014 до 2017 років Організація Об'єднаних Націй зафіксувала «приріст» громадян і громадянок Росії в Криму, переважно пенсіонерів і пенсіонерок, державних та військових службовців і службовиць та їхніх сімей.¹⁵ Переміщення цивільного населення окупаційної держави на окуповану нею територію заборонене міжнародним правом.¹⁶

ОСВІТА, КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА МОВА

«Законодавчі та інші практики Російської Федерації, що стосуються шкільної освіти українською мовою в Криму... мали на меті досягти системних змін у системі освіти... [та] становлять собою модель расової дискримінації».

Рішення Міжнародного суду у справі Україна проти Російської Федерації (2024)¹⁷

Спроби Росії легітимізувати свою окупацію та незаконну анексію Криму шляхом насильницьких демографічних змін супроводжувалися політиками, спрямованими на пригнічення неросійських національних ідентичностей по всьому півострову. Найбільше це помітно у сфері освіти.

Одразу ж після анексії Росія запровадила в Криму власну шкільну програму.¹⁸ Окрім введення обов'язкової військової освіти та «патріотичних» занять, із 2022 року учнівство, педагогічний персонал та батьки часто зобов'язані відвідувати «інформаційні сесії», які виправдовують та популяризують російську агресію проти України. Відмінність поглядів неприпустима, і будь-хто незгодний — як учительський персонал, так і учнівство й батьки — ризикують стати об'єктами переслідувань.¹⁹

Окрім внесення змін до змістовного наповнення шкільної програми, Росія свідомо та системно обмежувала доступ до освіти українською мовою. 2014 року, коли в Криму востаннє діяв український навчальний план, приблизно 9,3% дітей здобувало освіту українською.²⁰ Станом на 2022/2023 академічний рік, ця цифра впала до 0,1%.²¹ 2017 року

¹⁵ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 52

¹⁶ База даних МКЧХ, Звичаєве МГП, Правило 130, <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule130>

¹⁷ Міжнародний суд, «Застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Україна проти Російської Федерації)», 31 січня 2024 року, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-jud-01-00-en.pdf>, п. 369

¹⁸ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 195

¹⁹ Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму: оновлення від червня 2023 року», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 31 серпня 2023 року, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386692?posInSet=1&queryId=9ee4fc89-9757-4ba3-a17f-afa30105ffff>

²⁰ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна, з 13 вересня 2017 року до 30 червня 2018 року, Документ ООН A/HRC/39/1/1, 21 вересня 2018 року, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/CrimeaThematicReport10Sept2018_EN.pdf, п. 68

²¹ Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй, «Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій

Кримська правозахисна група повідомляла, що лише одна школа пропонувала освіту українською мовою²² — але станом на 2019, за інформацією тієї ж НУО, цей заклад уже не надавав освітні послуги українською, хоча де-факто влада і стверджує протилежне.²³

Рівень доступності освіти кримськотатарською мовою постраждав менше. Однак Рада Європи (РЄ) повідомляла у 2022 році, що школи в Криму намагаються «наповнювати школярів і школярок відчуттям російського патріотизму та ідентичності ціною їхньої приналежності до кримськотатарської спільноти». За інформацією РЄ, нова навчальна програма зображає Крим історично російським, тим самим ставлячи під сумнів спадок кримськотатарського населення, як корінного народу півострова, а також відроджує старі

Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна: доповідь Генерального секретаря», Документ ООН A/78/340, 1 вересня 2023 року, https://digitallibrary.un.org/record/4023206?fbclid=IwAR0dumNT6Ssqm_e11ovoTDmJIOfvRWFbmA8hX3I0B7ZCVtXH0JAqbSveDo&ln=en, п. 31

²² Кримська правозахисна група, «Ситуація з доступом до освіти рідною мовою в Криму», 21 квітня 2017 року, <https://crimeahrg.org/en/situation-with-access-to-the-education-in-the-native-language-in-crimea/>

²³ Кримська правозахисна група, «У Криму не лишилося жодної школи з українською мовою навчання», 26 березня 2019 року, <https://www.slovoidilo.ua/2019/03/26/novyna/pravo/krymu-ne-zalyshylosya-zhodnovi-shkoly-ukravinskoyu-movovu-navchannya>

радянські наративи зі звинуваченнями на адресу кримськотатарського населення у співпраці з нацистами під час Другої світової війни.²⁴

У 2017 році Міжнародний суд (МС) постановив, що Росія «повинна забезпечити доступність освіти українською мовою» в Криму.²⁵ Однак цього не сталося — натомість рівень доступності насправді знизився до майже цілковитої відсутності. Так, у своєму рішенні від 2024 року МК постановив, що спроби Росії обмежити освіту українською мовою дорівнювали порушенню Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.²⁶ Системне знищення освіти українською мовою в Криму в поєднанні з цілеспрямованою й цинічною спробою пригнічувати українську та кримськотатарську ідентичності — це очевидні й кричущі порушення Росією своїх зобов'язань за міжнародним правом.

РЕЛІГІЯ

«Від березня 2014 року російська окупаційна влада всіма можливими методами перешкоджала діяльності цих парафій: застосовуючи методи тиску на власників майна, грубою силою або за допомогою кишенькових судів, які позбавляли можливості проводити служби чи займатися іншою діяльністю».

Заява митрополита Климента інформаційній агенції «Голос Криму» у серпні 2021 року²⁷

Історія православної церкви в Україні невід'ємно пов'язана з політикою. Поява сьогочасних українських національних православних церковних органів слідувала розпаду Російської імперії (Українська автокефальна православна церква у 1917 році) та Радянського Союзу (Українська православна церква Київського патріархату, УПЦ КП, 1992 р.). Їхня поява нероздільно пов'язана з відчуттям незалежної української державності. 2018 року ці дві церкви об'єдналися, і була заснована Православна церква України (ПЦУ), визнана Вселенським патріархатом, що сприяло схизмі з Московським патріархатом, який, як православна церква, наполягав на своїй ексклюзивній церковній юрисдикції над Україною.

²⁴ Комісар Ради Європи з прав людини, «Боротьба кримськотатарського народу за права людини», 18 квітня 2023 року, <https://rm.coe.in/report-on-crimean-tatars-by-dunja-mijatovic-commissioner-for-human-rig/1680aueb4b>, пп. 34-5

²⁵ Міжнародний суд, «Застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Україна проти Російської Федерації)», запит на визначення тимчасових заходів, 19 квітня 2017 року, <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20170419-ORD-01-00-EN.pdf>, п. 102

²⁶ Міжнародний суд, «Україна проти Російської Федерації», 31 січня 2024 року, (посилання вже вказувалося), п. 369

²⁷ Orthodox Times, «Митрополит Сімферополя та Криму: Нам заборонено проводити церковні служби в Криму», 9 серпня 2021 року, <https://orthodoxtimes.com/metropolitan-of-simferopol-and-crimea-we-are-banned-from-performing-religious-services-in-crimea/>

У Криму УПЦ КП (після 2018 року – ПЦУ) завжди була релігійною меншиною, оскільки більшість мешканців і мешканок відвідували Українську православну церкву Московського патріархату (УПЦ МП). 2014 року Київський патріархат у Криму складався з 46 громад, а Московський патріархат — із 535.²⁸ Після незаконної анексії УПЦ КП відмовилася перереєструватися як релігійна організація за російським законодавством, тож проти неї розгорнули переслідування та залякування. 2014 року озброєні чоловіки провели обшуки в церквах УПЦ КП у Перевальному (крим. *Anğara*), Севастополі (крим. *Aqyar*), Красноперекопську (крим. *Yañı Qarı*) та Керчі (крим. *Kerıç*),²⁹ а на парафії УПЦ КП тиснули, щоб вони переходили в підпорядкування Московського патріархату.³⁰ Протягом перших років російської окупації УПЦ КП втратили 38 своїх парафій, зокрема через те, що їхніх священнослужителів залякували та переслідували — багато з них відмовилися отримувати російські паспорти та були вимушені покинути Крим.³¹ 2016 року де-факто влада Криму постановила УПЦ КП покинути собор у Сімферополі (крим. *Aqmescit*) та виплатити 500 тисяч рублів штрафу за те, що вони не зареєструвалися.³² 2019 року Комітет з прав людини ООН ухвалив тимчасові заходи із закликом до Росії зупинити примусове виселення.³³ Однак Росія проігнорувала тимчасові заходи — 11 травня 2023 року судові пристави, які діяли від імені де-факто Фонду державного майна Криму, із силою зайшли до будівлі та провели інвентаризацію майна в ній, яке потім конфіскували, а вхід до будівлі опечатали.³⁴ Після виселення архієпископ Климент, голова Кримської єпархії Православної церкви України, сказав, що єпархія «по суті припинила своє існування».³⁵

Хоча Православна церква України стала першочерговою жертвою дій Росії, інші релігійні меншини також постраждали, відколи відбулась незаконна анексія. До них належить кримська мусульманська спільнота, переважна більшість якої — це кримськотатарське населення. За даними організації Forum18, що слідкує за дотриманням свободи віросповідання, кількість зареєстрованих релігійних організацій у Криму впала на 35% між 2014 та 2022 роками.³⁶ 2016 року парламент Росії прийняв законодавчі правки, за якими молебні, проповідання та розповсюдження релігійних матеріалів поза спеціально відведеними для цього місцями чи без офіційного дозволу стали правопорушенням, що карається законом.³⁷ Унаслідок цього законодавства, протиправно поширеного російською окупаційною владою на Крим, були зачинені місця проведення богослужінь, як-от мечеть у Завітному (крим. *Yanıř Taqıl*),³⁸ а в інших провели обшуки. Окрім того, станом на 2023 рік,

²⁸ Open Democracy, «В окупованому Криму українській церкві загрожує винищення», 11 листопада 2019 року, <https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-orthodox-church-crimea-extinction/>

²⁹ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», EUR 50/1129/2015, 18 березня 2015 року, (посилання вже вказувалося), стор. 22

³⁰ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», (посилання вже вказувалося), стор. 19

³¹ Харківська правозахисна група, «Росія шукає шляхи для викорінення Української православної церкви в Криму через допомогу в протистоянні русифікації», 10 жовтня 2018 року, <https://khpq.org/en/1539177968>

³² Радіо Свобода, «Важко вірити: Тиск на Українську православну церкву в Криму», 18 квітня 2018 року, <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-struggling-to-believe-ukrainian-orthodox-church-in-crimea-struggles-to-survive/29175307.html>

³³ Forum18, «Крим: Тривають спроби Росії знищити релігійні меншини», 14 грудня 2023 року, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2878. Комітет досі не розглянув заяву в цілому

³⁴ Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму: оновлення від червня 2023 року», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 31 серпня 2023 року, (посилання вже вказувалося)

³⁵ Forum18, «Крим: Тривають спроби Росії знищити релігійні меншини», 14 грудня 2023 року, (посилання вже вказувалося)

³⁶ Forum18, «Крим: Дослідження релігійної свободи, вересень 2022 року», 22 вересня 2022 року, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2774

³⁷ Російська Федерація, Федеральний закон № 125-ФЗ «Про свободу сумління і про релігійні об'єднання», Ст. 24.1(2), 24.2; Кодекс адміністративного судочинства, Ст. 5.26(4).

³⁸ Forum18, «Крим: Дослідження релігійної свободи, вересень 2022 року», 22 вересня 2022 року, (посилання вже вказувалося)

проти десятків осіб були відкриті адміністративні судові справи — зокрема, понад 50 осіб отримали значні штрафи за ведення «незаконної» місіонерської діяльності.³⁹

Обмеження Росією права на свободу релігії та віросповідання винятково позначилися на Свідках Єгови. У квітні 2017 року Верховний суд Росії визнав Свідків Єгови «екстремістами», відтак заборонив їх у Росії та в окупованому Росією Криму, а 1 червня 2017 року всі їхні 22 громади в Криму були позбавлені реєстрації, що вплинуло на приблизно 8000 вірян та вірянок.⁴⁰ Людей переслідували просто за те, що вони й надалі мирно практикували своє віросповідання як Свідки Єгови. Сергій Філатов був першим Свідком Єгови у Криму, якого визнали винним та посадили у в'язницю за начебто екстремізм.⁴¹ За даними Forim 18, щонайменше 12 кримських Свідків Єгови були засуджені до шести років ув'язнення чи більше за мирну реалізацію свого права на свободу релігії чи віросповідання, а ще двоє були визнані винними й отримали умовні терміни.⁴²

Російські силові структури регулярно переривали п'ятничні молитви в кримських мечетях, проводили безпідставні перевірки паспортів у всіх присутніх. Неодноразово вони переслідували представників і представниць кримськотатарського народу, переважна більшість якого сповідує іслам, проводячи в їхніх домівках безпідставні та цілеспрямовано руйнівні обшуки в пошуках релігійної літератури. Понад 100 кримських татар постали перед судом через необґрунтовані звинувачення в тероризмі,⁴³ багато з них отримали обвинувальні вироки у військових судах у Росії — тюремні строки терміном до 24 років, котрі вони відбувають у Росії всупереч міжнародному гуманітарному праву.⁴⁴

ЗМІ

«У нас самоцензура в головах».

Ліля Буджурова, заступниця директора телеканалу АТР з інформаційної політики в інтерв'ю з Amnesty International, лютий 2015 року

До російської окупації медіа в Криму мали значну свободу та відрізнялися помітним плюралізмом.⁴⁵ Після анексії Юлія Мартинова, де-факто заступниця міністра внутрішньої політики, інформації та зв'язку, всупереч міжнародному праву⁴⁶ оголосила, що всі ЗМІ в Криму до 1 січня 2015 року мають пройти перереєстрацію за російським законодавством, та

³⁹ Forim18, «Крим: Тривають спроби Росії знищити релігійні меншини», 14 грудня 2023 року, (посилання вже вказувалося)

⁴⁰ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 144

⁴¹ Amnesty International, «Крим: Свідок Єгови засуджений до шести років виправної колонії», 5 березня 2020 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/03/crimea-jehovahs-witness-sentenced-to-six-years-in-a-penal-colony/>

⁴² Forim18, «Крим: Тривають спроби Росії знищити релігійні меншини», 14 грудня 2023 року, (посилання вже вказувалося)

⁴³ КримSOS, «107 осіб стали жертвами переслідувань за «причетність до «Хізб ут-Тахрір», 16 січня 2024 року, <https://krymsos.com/en/krymsos-107-osib-staly-zhertvamy-peresliduvan-za-prychetnist-do-hizb-ut-tahrir/>

⁴⁴ Див. Amnesty International, «Російська Федерація: Тероризуючи незгодних: Зловживання звинуваченнями в тероризмі в Росії», 19 лютого 2024 року, стор. 5, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/7705/2024/en/>

⁴⁵ Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 22 січня 2016 року, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245703>

⁴⁶ Четверта Женевська конвенція, Стаття 64

попередила, що будь-які «провокаційні» дії після цього будуть каратися санкціями.⁴⁷ Протиправна примусова перереєстрація впроваджувалася суворо івідзначилася безпідставними відмовами незалежним медіа. Так, згідно з доповіддю Ради Європи, до 2022 року кількість ЗМІ в Криму скоротилася на 90%.⁴⁸

На початку березня 2014 року україномовні телеканали та радіостанції заглушили, зняли з мовлення та замінили російськими медіа. Єдину незалежну україномовну газету, що лишилася — «Кримську світлицю», — заборонили та закрили.⁴⁹ Особливо постраждали від нового обмежувального медійного середовища ЗМІ кримськотатарською мовою. Популярний телевізійний канал АТР намагався перереєструватися кілька разів, проте його заявку безпідставно відхиляли. 26 січня 2015 року близько 30 озброєних і замаскованих чоловіків зі спецпідрозділу поліції для придушення масових заворушень, а також десятеро чиновників і чиновниць із російського Слідчого комітету та Федеральної служби безпеки протягом кількох годин проводили обшук в офісі АТР. Вони перервали звичайне мовлення та забрали комп'ютерні сервери.⁵⁰ Редактори й редакторки телеканалу АТР розповідали Amnesty International, що отримували телефонні дзвінки з неофіційними застереженнями від впливових осіб у відповідь на деякі матеріали щодо ситуації з кримськотатарською спільнотою.⁵¹ Імена цих додзвонювачів/ок журналіст(к)и не хотіли озвучувати через побоювання за безпеку. Із часом телеканал АТР був вимушений переїхати на територію континентальної України та втратив здатність мовити в Криму.⁵²

Незалежні журналісти й журналістки також зазнавали цькування та переслідування з боку де-факто влади Криму.⁵³ Ще до невизнаного «референдуму» щодо статусу Криму 2014 року парамілітарні угруповання з так званої кримської «самооборони» брали участь у насильницькій кампанії проти проукраїнських активістів та активісток, унаслідок чого зникло, поміж інших, декілька журналістів і журналісток.⁵⁴ 2015 року Організація з безпеки та співробітництва в Європі повідомляла, що свобода ЗМІ в Криму була на «нижчому ніж будь-коли рівні», оскільки журналісти й журналістки зі щонайменше 13 ЗМІ отримали погрози, зазнали нападів, були допитані або викрадені.⁵⁵ Де-факто суди теж зазвичай перешкоджали свободі ЗМІ. Наприклад, у вересні 2017 року український журналіст Микола Семена отримав два з половиною роки умовного тюремного терміну за «загрозу територіальній цілісності Російської Федерації» через те, що він висловлював публічну незгоду з російською окупацією та анексією Криму.⁵⁶ У грудні 2022 року власника

⁴⁷ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», (посилання вже вказувалося), стор. 11

⁴⁸ Комісар Ради Європи з прав людини, «Боротьба кримськотатарського народу за права людини», 18 квітня 2023 року, (посилання вже вказувалося), п. 30

⁴⁹ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 155

⁵⁰ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», (посилання вже вказувалося), стор. 12

⁵¹ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», (посилання вже вказувалося), стор. 11

⁵² Amnesty International, «Україна: Крим у п'яті: Придушення незгоди», 15 грудня 2016 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5330/2016/en/>, стор. 1

⁵³ Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 22 січня 2016 року, (посилання вже вказувалося)

⁵⁴ Amnesty International, «Україна: Цькування та насильство проти кримськотатарського населення з боку державних і недержавних суб'єктів», 23 травня 2014 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/023/2014/en/>, стор. 5; Amnesty International, «Україна: Сутички й викрадення перед сумнівним кримським голосуванням», 14 березня 2014 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2014/03/ukraine-clashes-and-abductions-ahead-disputed-crimea-vote/>

⁵⁵ Організація з безпеки та співробітництва в Європі, «Ситуація зі свободою ЗМІ в Криму, Україна, на нижчому ніж будь-коли рівні — каже представниця ОБСЄ», 5 березня 2015 року, <https://www.osce.org/fom/143861>

⁵⁶ Amnesty International, «Крим: Видатний критик російської окупації засуджений до двох років у виправній колонії», 27 вересня 2017 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2017/09/crimea-prominent-critic-of-russian-occupation->

телеканалу АТР Ленура Іслямова за фальшивими звинуваченнями заочно засудили до 19 років ув'язнення.⁵⁷ Де-факто влада також часто карала незалежних журналістів і журналісток позасудовими обмеженнями. Наприклад, 18 січня 2020 року російські прикордонники відмовили журналісту Тарасу Ібрагімову в доступі на півострів із материкової України та видали йому письмове попередження не намагатися повторно потрапити на територію Криму до 2054 року — інакше за російським законодавством проти нього могли відкрити кримінальне провадження.

Наступ на незалежні медіа призвів до ситуації, яку Freedom House назвала «інформаційним гетто», і за якої мешканців та мешканок Криму позбавили інформації з решти території України.⁵⁸ Обмеження свободи ЗМІ стало значно жорсткішим у Росії — та на територіях України під її контролем, — відколи почалося повномасштабне вторгнення в Україну. Заборона популярних соціальних мереж, таких як Facebook та Instagram, сприяє тому, що натрапити на інформацію з решти територій України ще важче, а запроваджені вслід за російським повномасштабним вторгненням правові кроки криміналізували поширення «наперед хибної» інформації стосовно російських збройних сил — що на практиці означає заборону будь-якої критичної інформації, якою б фактично точною вона не була, якщо це суперечить офіційним російським джерелам. Покарання за цей «злочин» включає величезні штрафи, що варіюються від 700000 до 5000000 рублів (від 5220 до 37283 американських доларів), та ув'язнення від трьох до 15 років.⁵⁹ Прагнення Росії контролювати медійне середовище в Криму призвело до майже цілковитої ізоляції півострова від решти України та до придушення будь-яких незгодних голосів на самому півострові.

ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ІНСТИТУЦІЇ

Незаконна анексія Криму за одну ніч фактично перетворила багатьох громадян і громадянок України на іноземців та іноземок у своїй власній країні. Депортація, переслідування та позбавлення прав тих, хто не має російського паспорта, є очевидною спробою пригнічення будь-якого відчуття української політичної ідентичності на півострові. Росія також задіяла деспотичний підхід до пригноблення автономії кримськотатарської спільноти в межах Криму.

26 квітня 2016 року так званий Верховний Суд Криму постановив припинити діяльність Меджлісу кримськотатарського народу. Цей орган, який обирають на кримськотатарському національному зібранні (Курултаї), роками виконував представницьку функцію від імені кримськотатарської спільноти та відігравав центральну роль у культурному й освітньому житті спільноти, відколи вона почала відновлюватися на півострові наприкінці 1980-х років.⁶⁰ За кілька тижнів до ухвалення цього рішення російське Міністерство юстиції додало Меджліс до офіційного реєстру «екстремістських організацій».⁶¹ Після цього почалося кримінальне переслідування її членів/кинь та інших видатних представників/ць кримськотатарської спільноти. Видатні кримськотатарські активіст(к)и, як-от колишній та

[sentenced-to-two-years-in-penal-colony/](#)

⁵⁷ Комісар Ради Європи з прав людини, «Боротьба кримськотатарського народу за права людини», 18 квітня 2023 року, (посилання вже вказувалося), п. 30

⁵⁸ Атлантична рада та Freedom House, «Порушення прав людини в окупованому Росією Криму», березень 2015 року, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/CrimeaReport_FINAL.pdf, стор. 8

⁵⁹ Amnesty International, «Російська Федерація: Зупиніть цензуру голосів проти війни», 14 березня 2022 року, EUR 46/5345/2022, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5345/2022/en/>

⁶⁰ У 1944 році все кримськотатарське населення було депортоване з Криму до віддалених куточків Радянського Союзу. Попри «реабілітацію» радянським лідером Микитою Хрущовим у 1960-і роки, кримськотатарському народові не дозволяли повертатися до Криму аж до кінця 1980-х років, незадовго до розпаду Радянського Союзу

⁶¹ Amnesty International, «Україна: Крим у п'яті: Придушення незгоди», 15 грудня 2016 року, (посилання вже вказувалося), стор. 3

чинні лідери Меджлісу Мустафа Джемільєв та Рефат Чубаров, із 2014 року перебувають у вигнанні з Криму, а ті, хто там лишався, як-от Ахмет Чийгоз і Наріман Джелєл, були визнані винними за сфальсифікованими звинуваченнями та отримали тюремні строки 2015 та 2022 року відповідно. Ба більше, 24 травня 2023 року де-факто влада «націоналізувала» будівлю, що належить Меджлісу — як повідомляють, де-факто очільник Криму Сергій Аксьонов описав це як «націоналізацію власності ворогів Росії».⁶²

СУДОЧИННА СИСТЕМА

Росія також кадрово запанувала у правовому середовищі та судочинній системі Криму, поєднуючи заміну ключових чиновників і чиновниць із залякуванням, позбавленням професійного статусу та переслідуваннями адвокатів та адвокаток, зокрема тих, хто були активними правозахисниками й правозахисницями, додатково замінивши українські правоохоронні органи на власні. 2015 року Freedom House задокументувала заміну прокурорів і прокуророк у п'ятьох кримських регіонах на прокурорів/ок із російських регіонів, а також призначення понад 150 робітників і робітниць із різних російських регіонів на посади в офіси Слідчого комітету (автономної державної агенції, відповідальної за розслідування грубих кримінальних порушень) в Криму.⁶³ Де-факто влада переслідувала адвокатів та адвокатів — часто задля того, аби завадити їм захищати клієнтів і клієнток, що постраждали від грубих порушень прав людини. Адвокати та адвокатки, що представляли представників і представниць кримськотатарської спільноти, опинилися під особливим прицілом. 2018 року службовці російського Міністерства внутрішніх справ затримали адвоката Еміля Курбедінова на шляху додому з офісу в Сімферополі (*крим. Aqmescit*).⁶⁴ Йому дали десять днів так званого адміністративного арешту за пост у соцмережах, датований ще 2013 роком (тобто до російської окупації), який начебто виглядав як зображення екстремістської символіки, а після звільнення погрожували позбавити професійного статусу в Адвокатській палаті Криму.⁶⁵ 15 липня 2022 року адвокатку Лілю Гемеджі та адвокатів Рустема Кямілева й Назіма Шейхмамбетова позбавили професійного статусу у відповідь на їхню правозахисну роботу, захист інтересів кримськотатарських активістів у справах за політично вмотивованими звинуваченнями в окупованому Криму.⁶⁶

13 жовтня 2023 року адвоката Олексія Ладіна, члена Адвокатської палати Тюмені, що в Уральському федеральному окрузі Росії, який як юрисконсульт представляв кримськотатарських активістів й активісток, журналістів й журналісток та інших мешканців і мешканок Криму, а також українців та українок, переміщених туди з інших окупованих Росією регіонів України, арештували представники спецпідрозділу поліції з протидії екстремізму в Сімферополі (*крим. Aqmescit*). Олексія Ладіна звинуватили за двома адміністративними правопорушеннями: «дискредитація російських збройних сил» (Стаття 20.3.3(1) російського Кодексу про адміністративні правопорушення, запроваджена 2022 року після повномасштабного вторгнення в Україну) та «пропаганда чи публічна демонстрація нацистської або екстремістської символіки» (Стаття 20.3(1)). Адвокатська палата Тюмені за запитом російської влади, яка домогалася позбавлення Олексія Ладіна

⁶² Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму: оновлення від червня 2023 року», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 31 серпня 2023 року, (посилання вже вказувалося)

⁶³ Атлантична рада та Freedom House, «Порушення прав людини в окупованому Росією Криму», березень 2015 року, (посилання вже вказувалося), стор. 6

⁶⁴ Amnesty International, «Крим: Під час останньої кампанії з переслідування правозахисників затримано адвоката», 6 грудня 2018 року, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2018/12/crimea-lawyer-detained-in-latest-campaign-of-harassment-of-human-rights-defenders/>

⁶⁵ Amnesty International, «Україна: У Криму ув'язнили адвоката-правозахисника: Еміль Курбедінов», Акція термінової допомоги, 30 січня 2017 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5595/2017/en/>

⁶⁶ Amnesty International, «Росія: Кримських адвокатів-правозахисників позбавили професійного статусу: Ліля Гемеджі, Рустем Кямілев та Назім Шейхмамбетов», 22 серпня 2022 року, EUR 46/5967/2022, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur46/5967/2022/en/>

професійного статусу за його роботу в Криму, ініціювала дисциплінарне провадження проти нього.⁶⁷

КУЛЬТУРНІ СВЯТКУВАННЯ

Відколи Крим був анексований Росією, місцева де-факто влада заборонила багато культурних заходів, а публічний протест був буквально викорінений, що порушує права на вільне вираження думки, мирні зібрання та на культурну ідентичність. Це вплинуло на все: від вуличних протестів до традиційних пам'ятних і культурних заходів, які проводить кримськотатарська спільнота, а також на зібрання-святкування української культури.⁶⁸

18 травня 2014 року були 70-ті роковини депортації кримськотатарського населення до віддалених куточків СРСР. За два дні до цього тодішній де-факто прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов оголосив, що будь-які публічні зібрання в Криму були заборонені до 6 червня — із метою уникнення можливих «провокацій» та будь-яких «перебоїв у літньому курортному сезоні».⁶⁹ Ця заборона була цинічною спробою не дозволити кримськотатарському населенню вшанувати пам'ять про 18 травня. Зрештою, їм дозволили здійснити колективну молитву в лише одній віддаленій локації та в присутності великої кількості силовиків. 2016 року не дозволили проведення жодних зібрань, оскільки де-факто мер Сімферополя (крим. *Aqmescit*) затвердив повну заборону масових громадських, культурних, розважальних та інших подій, окрім тих, які організувала влада.⁷⁰

Із 2014 року місцева де-факто влада також раз за разом відмовляла у видачі попереднього дозволу — як цього вимагає російський закон — на проведення заходів до цієї та інших пам'ятних кримськотатарських дат, як-от День кримськотатарського прапора 26 червня. Влада надалі озвучує фіктивні виправдання таким відмовам — наприклад, заявляє, що надзвичайно високі температури могли б негативно позначитися на здоров'ї учасників та учасниць, водночас дозволяючи проведення інших заходів того ж дня.⁷¹ Окрім цього, влада погрожувала тим, хто намагається організувати та брати участь у таких комемораційних заходах, кримінальними справами та адміністративними арештами.⁷²

Заборона культурних святкувань, накладена де-факто владою, впливає також на культурне життя інших груп півострова. Постанова 2016 року від де-факто губернатора Криму урізала кількість локацій, де дозволено проводити публічні події, майже вдвічі,⁷³ а такі заходи, як Прайд-марші, були заборонені.⁷⁴ Так само як і на кримськотатарську спільноту, де-факто влада звертала особливу увагу на публічну демонстрацію української культурної, політичної та національної символіки. Публічна демонстрація українських державних і

⁶⁷ Див. [EUR4673602023ENGLISH.pdf \(amnesty.org\)](#)

⁶⁸ Amnesty International, «Україна: Крим у північній Придурі: Придушення незгоди», 15 грудня 2016 року, (посилання вже вказувалося), стор. 1

⁶⁹ Amnesty International, «Україна: Один рік по тому: Порушення прав на свободу вираження думок, зібрань та об'єднань в Криму», (посилання вже вказувалося), стор. 16

⁷⁰ Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 22 січня 2016 року, (посилання вже вказувалося), стор. 2

⁷¹ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 150

⁷² Комісар Ради Європи з прав людини, «Боротьба кримськотатарського народу за права людини», 18 квітня 2023 року, (посилання вже вказувалося), п. 26

⁷³ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 147

⁷⁴ Регіональний центр прав людини, «Дискримінація представників і представниць ЛГБТ+ спільноти в окупованому Криму за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності», 17 листопада 2023 року, <https://krymbezpravil.org.ua/en/analytics-en/discrimination-against-members-of-the-lgbt-community-in-the-occupied-crimea/>

культурних символів була заборонена ще до 2022 року, а установи, що популяризували українську культуру й традиції, були закриті.⁷⁵ 9 березня 2015 року де-факто влада відмовила у дозволі на проведення заходу, в рамках якого було заплановано покладання квітів до пам'ятника українському поету Тарасу Шевченку, а також святкування 201-ї річниці його народження.⁷⁶ Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні повідомляла, що з бібліотеки імені Франка, розташованої в Сімферополі (*крим. Аqmescit*), навіть вилучали книжки сучасних українських авторів та авторок.⁷⁷

Повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року стрімко погіршило ситуацію. Людям у Криму загрожують звільнення, штрафи, чимраз частіші надокучливі та цілеспрямовано руйнівні обшуки домівок, так звані адміністративні арешти та безпідставні затримання й переслідування за вираження будь-якої підтримки України, або ж навіть через найменшу підозру в нелояльності до окупаційної російської влади.⁷⁸ Рада Європи повідомляла, що кримськотатарське населення заявляло про стеження з боку держави та прискіпливий контроль за культурними подіями, навіть такими малими, як весілля.⁷⁹

ВИСНОВОК

Росія мала десять років на те, щоб запровадити свої політики, спрямовані на видозміну етнічного складу та пригнічення неросійських національних ідентичностей у Криму. Переселяючи населення та спрямовуючи проти меншин політики примусу, вона мала на меті розрідити та позбутися української й кримськотатарської національних ідентичностей на півострові. Зміни в навчальному плані та майже цілковите викорінення викладання українською мовою мали на меті гарантувати, що молодші покоління не матимуть достатньо знань і розуміння, щоби поставити під сумнів російський наратив щодо кримської історії, теперішнього та майбутнього. Це підкріплюється придушенням усіх незалежних медіа, утисками релігійних меншин та їхніх обрядів, а також заборонаю культурних святкувань.

Якщо поглянути на них узагальнено, ці практики створюють картину примусової гомогенізації півострова, підкріплену узгодженою кампанією фіктивних кримінальних справ та позасудових переслідувань і залякування тих, кого сприймають за опонентів та опоненток. На цьому тлі особливо помітно те, як протягом місяців, що передували повномасштабному вторгненню, та зокрема від його початку російське керівництво повсякчас демонструвало зневажливе ставлення до факту існування українського народу чи української держави.⁸⁰ Російська політика в Криму протягом десяти років окупації наочно показує, що це не просто слова. З'являються докази застосування схожих політик на інших

⁷⁵ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), пп. 183-185

⁷⁶ Регіональний центр прав людини, «Переслідування інших осіб, дискримінованих за ознакою національної чи культурної ідентичності на території тимчасово окупованого Кримського півострова», 20 листопада 2023 року, <https://krymbezpravil.org.ua/en/analytcs-en/persecution-of-other-persons-discriminated-against-based-on-national-or-cultural-identity/>, стор. 3

⁷⁷ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Ситуація з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна), 25 вересня 2017 року, (посилання вже вказувалося), п. 185

⁷⁸ Amnesty International, «Проблеми з правами людини в Криму: оновлення від червня 2023 року», подання до Виконавчої ради ЮНЕСКО, 31 серпня 2023 року, (посилання вже вказувалося)

⁷⁹ Комісар Ради Європи з прав людини, «Боротьба кримськотатарського народу за права людини», 18 квітня 2023 року, (посилання вже вказувалося), п. 27

⁸⁰ Див, наприклад, Адміністрація президента Росії, «Стаття Володимира Путіні «Про історичну єдність росіян та українців», 12 липня 2021 року, <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (може бути недоступна поза межами Росії); Ведомости, «Медведев вважає мир неможливим за умови існування України», 17 січня 2024 року, <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2024/01/17/1015427-medvedev-schel-mir-nevozmozhnim>

територіях України, нині окупованих Росією. Наприклад, Amnesty International задокументувала грубу індоктринацію і примус, які російська влада провадить у школах окупованої частини Запорізької та Херсонської областей та на інших окупованих територіях.⁸¹

Недопуск Росією незалежних міжнародних моніторингових груп сприяв тому, що ці грубі порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини залишалися недостатньо або повністю недослідженими. Тривала безкарність за такі порушення дозволила Росії ефективно впроваджувати зміни, які загрожують існуванню цілих спільнот та укладів життя на територіях, які вона контролює.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ ЗОБОВ'ЯЗАНА:

- Припинити війну в Україні, що є актом агресії згідно з положеннями міжнародного права;
- У Криму та на інших територіях України під російською окупацією негайно припинити всі порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, зокрема:
 - такі насильницькі практики відносно місцевого населення, як залякування та примус місцевого населення до отримання російських паспортів;
 - колективне чи індивідуальне насильницьке переміщення населення з Криму та інших окупованих територій;
 - переміщення російського цивільного населення до Криму та інших окупованих територій;
 - комплексне застосування російського законодавства в Криму та на інших окупованих територіях;
 - репресії проти цивільних та інших осіб, захищених Четвертою Женевською конвенцією, включно з їхнім майном;
- Розслідувати всі відомі випадки незаконного позбавлення волі, безпідставних обшуків домівок, застосування кримінального судочинства й інших форм репресій задля переслідування та ув'язнення громадських активістів та активісток, журналістів та журналісток, представниць і представників кримськотатарської та мусульманської спільнот, Свідків Єгови, інших релігійних меншин та інших груп у Криму, а також будь-яких осіб, які мирно виявляють незгоду з російською окупацією;
- Притягти до відповідальності у справедливих судах будь-кого, хто підозрюється в скоєнні кримінальних злочинів за міжнародним правом та інших серйозних порушеннях прав людини, включно з будь-яким безпідставним позбавленням волі, протиправними вбивствами та насильницькими зникненнями;
- Поважати права на свободу слова, мирних зібрань та асоціацій, релігії й віросповідання, культурного життя та зняти всі необґрунтовані обмеження, зокрема й ті, які були накладені за російським законом, та свавільні заборони, що впливають на реалізацію цих прав будь-якою особою чи групою осіб у Криму, включно з кримськотатарською спільнотою, усуваючи дискримінацію за ознакою політичних чи релігійних переконань, мови, етнічності або за будь-якою іншою ознакою;
- Припинити практику свавільного блокування доступу до онлайн-ресурсів без дозволу суду;

⁸¹ Amnesty International, «Україна: Освіта дітей — чергова жертва російської агресії», EUR 50/7508/2023, 11 грудня 2023 року, <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/7508/2023/en/>

- Виключити Меджліс кримськотатарського народу зі списку «екстремістських організацій» та скасувати всі пов'язані з цим обмеження, накладені на його діяльність, зокрема повернувши майно;
- Припинити переслідування адвокатів та адвокаток, які захищають представників і представниць кримськотатарської спільноти та інших клієнтів і клієнток, чиї права людини були серйозно порушені;
- Припинити виклики на допити та інші форми цькування тих, хто мирно виявляє незгоду з анексією Криму, з боку поліції та силових структур;
- Вилучити будь-які підручники, іншу літературу, навчальні матеріали та складові навчальної програми, які піддають дітей індоктринації або ж будь-яким чином порушують їхні права на належну і якісну освіту та/чи намагаються викоринити українську або кримськотатарську культуру, спадок та ідентичність;
- Забезпечити, щоб педагогічний персонал, студентство/учнівство та батьки не стикалися з погрозами, цькуванням, залякуванням та/або переслідуванням;
- Забезпечити дітям та їхнім родинам вільний вибір мови їхньої освіти, а також вільний доступ до навчання українською та кримськотатарською мовами в Криму;
- Забезпечити притягнення до відповідальності у справедливих судах усіх винних у серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права та права прав людини, що за міжнародним правом дорівнюють злочинам;
- Надати повне й ефективне відшкодування, згідно з міжнародним правом та стандартами, тим, хто постраждали від серйозних порушень їхніх прав людини;
- Повною мірою співпрацювати з міжнародними та регіональними механізмами правозахисту й міжнародної юстиції, зокрема з Радою ООН з прав людини, Міжнародним судом та Міжнародним кримінальним судом, і, поміж іншим, надавати доступ усім відповідним моніторинговим механізмам, як-от Моніторинговій місії ООН з прав людини в Україні.

AMNESTY INTERNATIONAL ЗАКЛИКАЄ ВЛАДУ УКРАЇНИ:

- Повною мірою співпрацювати з міжнародними та регіональними механізмами правозахисту й міжнародної юстиції та, наскільки це можливо, розглянути можливості сприяння їхньому доступу до Криму;
- Невідкладно ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний 20 січня 2000 року;
- Пріоритизувати збереження доказів злочинів за міжнародним правом, учинених на її території, з метою забезпечення всебічної відповідальності за них та можливостей для слідства Міжнародного кримінального суду, що триває, й інших національних і міжнародних правових механізмів переслідувати винних у скоєнні найбільш серйозних злочинів за міжнародним правом;
- Пріоритизувати розробку програми підтримки для постраждалих та рідних жертв порушень прав людини з Криму та інших окупованих Росією українських територій, забезпечити їм якомога більшу її доступність за наявних обставин — зокрема, ідеться про програму правової, психологічної, освітньої та іншої підтримки, ще більш удосконалюючи, серед іншого, онлайн- та іншого формату освітні ресурси й забезпечуючи дітям та родинам на окупованих Росією територіях безпечний і надійний доступ до них; забезпечити інформування родин на всіх окупованих Росією територіях України про такі ресурси чи про найбільш безпечні та найбільш надійні способи доступу до них.

AMNESTY INTERNATIONAL ЗАКЛИКАЄ МІЖНАРОДНУ СПІЛЬНОТУ:

- Не оминати увагою жодної можливості для дієвого моніторингу ситуації з правами людини в Криму та на інших окупованих Росією територіях України, за кожної нагоди озвучувати проблеми з правами людини на всіх відповідних дво- та багатосторонніх майданчиках;
- Вжити заходів, щоб гарантувати цілковиту співпрацю Росії з усіма міжнародними та регіональними моніторинговими механізмами, поміж іншим, надаючи їхнім представникам і представницям повний та необмежений доступ до Криму та інших територій України під російським контролем, інтенсифікувати зусилля, спрямовані на схилення Росії діяти відповідно до її зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом та правом прав людини;
- Вжити заходів, щоб забезпечити, що всі винні у всіх злочинах за міжнародним правом притягнуті до відповідальності у незалежних, неупереджених та справедливих судах, а постраждалі й рідні жертв можуть повною мірою реалізувати свої права на правду, справедливість та відшкодування;
- Регулярно виділяти достатні кошти для допомоги постраждалим від порушень соціоекономічних та культурних прав на окупованих Росією територіях України, включно з Кримом; у процесі цього брати до уваги й покривати конкретні потреби меншин, маргіналізованих унаслідок політики Росії на окупованих нею територіях, зокрема етнічних меншин, серед яких кримськотатарська спільнота, релігійні меншини та інші.

Amnesty International – це 10-мільйонний рух, який мобілізує людяність у кожному й кожній та проводить кампанії заради змін на краще, щоб усі ми могли реалізувати свої права людини. У нашому світобаченні можновладці дотримуються своїх обіцянок, поважають міжнародне право та відповідають за свої дії. Ми не залежимо від жодних урядів, політичних ідеологій, економічних інтересів чи релігій та фінансуємося переважно за рахунок членства в нашій спільноті та індивідуальних пожертв. Ми віримо, що якщо діяти із солідарністю та співчуттям до людей будь-де, можна змінити наші суспільства на краще.

Контакти

E-mail: info@amnesty.org

amnesty.org

Facebook: [AmnestyGlobal](https://www.facebook.com/AmnestyGlobal)

Twitter: [@Amnesty_UA](https://twitter.com/Amnesty_UA)

Amnesty International
Будинок Пітера
Бененсона, Істон Стріт,
1
Лондон, а/с WC1X
0DW, Сполучене
Королівство

Якщо не вказано іншого, зміст цього документу – під ліцензією Creative Commons (із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна). Див. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

У випадках, ели матеріал належить іншій фізичній чи юридичній особі, ніж Amnesty International, на нього не поширюється ліцензія Creative Commons.

Для більш детальної інформації відвідайте [сторінку з дозволами](#) на вебсайті Amnesty International.

Індекс: **EUR 50/7805/2024**

Дата публікації: Березень 2024 року

Мова оригіналу: Англійська

© Amnesty International 2024